

Sınırsız Büyüme Paradigmasına Yükselen Bir İtiraz: “Büyümeme”

Mahmut TEKÇE*

Öz

İklim değişikliği kaynaklı ekolojik kriz, ekonomik büyüme odaklı paradigmanın sınırlamalarını öne çıkarmış ve mevcut modelin sürdürülebilir olup olmadığına ilişkin tartışmaları daha hararetli hale getirmiştir. Bu bağlamda, özellikle son yirmi yılda, “büyümeme” (*degrowth*) kavramı akademik çevrelerde önem kazanmaktadır. Ekonomik büyümeyi toplumsal ilerlemenin tek göstergesi olarak değerlendiren görüşlere karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkan büyüme, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal eşitsizlik ve genişlemenin beklenmeyen sonuçları gibi konularda artan endişelerle birlikte giderek daha fazla ilgi görmektedir. Bu çalışma, büyüme görüşünün tarihini, teorik temellerini, temel ilkelerini ve büyüme kavramına yöneltilen eleştirilerini ele alarak, bu alternatif vizyonun akademik söylem içindeki yerini açıklamayı amaçlamaktadır.

JEL Kodları: O44, P10

Anahtar Kelimeler: ekonomik büyüme, çevre sorunları, büyüme, kapitalizm

---

* Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, <https://orcid.org/0000-0001-6910-747X>, (mtekce@marmara.edu.tr)

An Emerging Challenge to the Paradigm of Unlimited Growth: Degrowth

Abstract

The ecological crisis arising from climate change has highlighted the limitations of the growth-oriented paradigm, intensifying debates on the sustainability of the current model. In this context, especially in the last two decades, the concept of degrowth has gained significance in academic circles. Emerging as a critique against perspectives that solely evaluate economic growth as the sole indicator of societal progress, degrowth has garnered increasing attention amid growing concerns about environmental sustainability, social inequality, and unforeseen consequences of expansion. This study aims to elucidate the history, theoretical foundations, basic principles, and criticisms directed at degrowth, shedding light on its place within academic discourse.

JEL Codes: O44, P10

Keywords: economic growth, environmental problems, degrowth, capitalism

1. Giriş

1980'lerden bu yana iktisat politikalarına ve iktisadi düşünceye hâkim olan görüşler, toplumsal ilerlemenin mutlak yolu olarak sürekli bir ekonomik büyüme arayışına dayanmaktadır. Ekonomik büyümeyi toplumsal ilerlemenin en önemli ölçütü olarak değerlendiren ve iktisadi düşünceye bu görüşün nüfuz etmesine yol açan iktisat ekolleri, büyüme oranlarını ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'yı (GSYİH) toplumsal refahın temel göstergeleri olarak değerlendirmiştir. Ancak, son yıllarda ekolojik sürdürülebilirlik, sosyal eşitsizlikler ve sürekli genişlemenin beklenmeyen sonuçlarıyla ilgili artan endişeler, bu tek boyutlu yaklaşımın sınırlamalarını daha tartışılır hale getirmiş ve ekonomik büyüme kavramına atfedilen yaygın inanç ve güven sorgulanmaya başlamıştır.

Bu tartışmanın merkezinde yer alan kavramlardan biri de “büyümeme” (*degrowth*)¹, olmuştur. Ortaya çıktığı ilk yıllarda daha çok çevreci ve tüketim karşıtı bir aktivist hareket olarak görülen büyüme görüşü, özellikle son on yılda akademik tartışmalar içerisinde kendisine daha fazla yer bulmuş ve büyüme merkezli hâkim öğretiden ayrılarak içinde bulunduğumuz ekonomik sistemler için alternatif yolları gözden geçiren ve toplumsal ilerlemenin sınırlarını daha sürdürülebilir bir şekilde yeniden tanımlamak üzere alternatif bir vizyon tahayyül eden akademik bir paradigmaya evrilmiştir (Weiss & Cattaneo, 2017; Demaria vd. 2013). Bu çalışma, Türkiye’de de son yıllarda tartışılmaya başlanan bu kavramla ilgilenen araştırmacılara, büyüme görüşünün kavramsal çerçevesini, temel ilkelerini ve bu görüşe yöneltilecek temel eleştirileri özetlemeyi amaçlamaktadır.

2. “Büyümeme” kavramı ve kısa tarihi

"Büyümeme", ekonomik faaliyetlerin ve kaynak tüketiminin bilinçli, adil ve planlı bir şekilde azaltılması olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım, sürekli ekonomik büyümenin gerekliliği ve tercih edilebilirliği anlayışına karşı çıkararak refahı, çevresel sürdürülebilirliği ve sosyal adaleti önceliklendiren bir toplumsal ve ekonomik sistem geçişini savunmaktadır. Bu görüşü benimseyen araştırmacılara göre, gelişmiş ekonomiler GSYİH büyümesini bir hedef olarak terk etmeli, çevreye zarar veren üretim biçimlerini azaltmalı ve ekonomik faaliyetleri insanların refahını artırma odaklı bir hedefe yönlendirmelidir. Bu şekilde, karbon salınımının azaltılması ve ekolojik çöküşün durdurulması hedeflenmektedir.

Ancak, bu yaklaşımın, ekonomik kalkınma ve toplumsal refahın artması için hâlâ ekonomik büyümeye ihtiyaç duyulan, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki etkileri

---

¹ *Degrowth* (İng.), *décroissance* (Fr.) kavramı, Türkçeye “büyümeme”, “küçülme”, “planlı küçülme”, “planlı büyüme” gibi farklı şekillerde tercüme edilmiştir. Bu çalışma boyunca *degrowth*'un karşılığı olarak “büyümeme” kullanılacaktır.

farklılık gösterebilir. Bu ülkelerde enerji ve kaynak kullanımına getirilen kısıtlamalar, ekonomik ve toplumsal krizlere yol açabilecek bir daralmaya neden olabileceği için daha dikkatli değerlendirilmelidir. Büyümeme, bu ülkelerde ekonomik daralmayı değil, ekonomileri daha sürdürülebilir hale getirme ve ekolojik hedeflere ulaşma stratejisi olarak görülmelidir (Hickel vd., 2022).

2.1 Büyümeme görüşünün kökleri: İlk görüşler ve 1970'ler

Büyümeme görüşünün kökleri on dokuzuncu yüzyıl ütopyik sosyalizm görüşlerine kadar dayandırılabilir. Ancak “*degrowth*” (Fransızca: *décroissance*) kavramını ilk kullanan, Fransız felsefeci ve gazeteci Andre Gorz olmuştur. Gorz, büyümeme tartışmalarının merkezinde yer alan şu soruyu sormuştur: “Maddi üretimin büyümemesinin -hatta azalmasının- gerekli bir koşul olduğu dünyanın dengesi, kapitalist sistemin hayatta kalmasıyla uyumlu mudur?” (Gorz, 1972). Gorz’un çalışmaları, ekolojik iktisadın öncüsü kabul edilen Nicolae Georgescu-Roegen’in fikirlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Georgescu-Roegen, 1971’de “Entropi Yasası ve Ekonomik Süreç” adlı eserinde ekonomik büyümenin doğal sınırları olduğunu ve bu sınırların, kaynakların kıtlığı ve enerjinin geri döndürülemez şekilde tükenmesi ile belirlendiğini savunmuştur. Büyümeme kavramının öncül fikirlerini ileri süren bir diğer önemli çalışma ise *The Club of Rome* adlı düşünce kuruluşunun yayınladığı “Büyümenin Sınırları” raporudur (Meadows vd. 1972). Bu raporun öngörülleri hâlâ sosyal bilimciler tarafından tartışılmakta olup, büyümeme düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2.2 Büyümemenin yeniden gündeme gelmesi

Çevreci görüşlerin yükseldiği ve iklim değişikliği ile kaynak tükenmesi endişelerinin arttığı 1970'lerde *degrowth-décroissance* terimleri akademik tartışmalarda önemli bir yer edinmiş olsa da 1980'lerden itibaren etkisi görece olarak azalmıştır. Ancak, 2002'de Fransa'da *Silence* dergisinin yayınladığı “*décroissance*” özel sayısı, Fransızca konuşulan dünyadaki akademik çevrelerde, siyasi partilerde ve toplumsal hareketlerde büyük ilgi görmüş ve kısa sürede kıta Avrupası'nda ve ardından tüm dünyada büyümemeye dayalı bir ekonomiye geçişin nasıl olabileceği ve potansiyel faydaları üzerine devam eden tartışmaları tetiklemiştir.

Farklı ülkelerdeki çeşitli disiplinlerden gelen akademisyenler ve aktivistlerin büyümeme fikirlerine artan ilgisi, bu konuda yapılan akademik metinlerin ve araştırmaların artmasına neden olmuştur. Bu durum, çok disiplinli bir akademik paradigmanın gelişmesine yol açmış ve konunun teorik temellerinin ve toplum üzerindeki potansiyel etkisinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. D'Alisa vd. (2017) tarafından belirtildiği üzere, *Silence* dergisinin özel sayısı günümüz büyümeme tartışmalarını yeni bir boyuta taşımış ve 1970'lerdeki tartışmaların odak noktası olan kaynakların sınırlılığı konusundan ziyade, tartışmaların ağırlığını "sürdürülebilir kalkınma" kavramına yönlendirmiştir.

2008'den başlayarak iki yılda bir düzenlenen uluslararası “degrowth” konferansları, kavram etrafındaki tartışmaları daha somut hâle getirmiş ve bu tarihten sonra büyümeme üzerine peş peşe yeni kitaplar, makaleler ve özel sayılar yayınlanmıştır. Bu süreç içinde de farklı büyümeme akımları ortaya çıkmıştır. Hareketin bu heterojen yapısı, farklı bakış açılarının ve yaklaşımların dâhil edilmesine olanak sağlarken, aynı zamanda büyümeme perspektifinden gelen yanıtların çevresel, toplumsal ve ekonomik sorunlara yeterince güçlü olmamasına yol açabilmektedir. Bu durum, bir yandan hareketin esnekliğini ve kapsayıcılığını artırırken, bazı durumlarda da derinlemesine çözümler sunmada zorluklar yaşamasına neden olabilmektedir.

2.3 Farklı büyümeme akımları

Sadece mevcut durumun eleştirisini içermekle kalmayıp, aynı zamanda daha iyi bir gelecek için bir plan da sunmayı amaçlayan büyümeme görüşü, toplumun nasıl dönüşebileceğine dair farklı bakış açılarından oluşan bir spektruma sahiptir. Schmelzer vd. (2022)'ye göre büyümeme; kurum odaklı, yeterlilik odaklı, ortaklaşa ekonomi ya da alternatif ekonomi, feminist ve son olarak post-kapitalist ve küreselleşme karşıtı olmak üzere beş farklı akımdan oluşmaktadır.

Kurum odaklı akım, büyümeye dayalı kurumlardan uzaklaşarak politik reformlarla yeşil-liberal bir toplum yaratmayı hedefler. Schmelzer vd. (2022), bu akımı yönetim konularında temsil edilme olasılığı en yüksek büyümeme akımı olarak tanımlar (s.181).

Yeterlilik odaklı akım ise yerel, ticari olmayan ekonomilere ve gönüllü olarak sade yaşamı seçmiş topluluklara odaklanarak, kaynak tüketimini azaltmayı ve geçim ekonomilerini teşvik etmeyi amaçlar (s.183).

Ortaklaşa ekonomi veya alternatif ekonomi akımı, "alternatif altyapıların inşası, dayanışma esasına dayalı kooperatifler ve sermayesiz kolektif üretim ve geçim biçimleri" üzerine odaklanır (s.185-186).

Feminist akım “toplumun ve genel olarak yaşamın temelini oluşturan üreme faaliyetlerini ve bakımı-ekonominin ve ekonomik düşüncenin merkezine koymayı ve üretim ile üreme arasındaki ayrımı aşmayı amaçlar” (s.188). Bu akım, çalışma sürelerinin kayda değer bir şekilde azaltılmasını, bakım faaliyetlerinin dağılımının yeniden yapılmasını ve ataerkil düzenin sona erdirilmesini hedefler (Dengler ve Lang, 2022).

Son olarak, *post-kapitalist ve küreselleşme karşıtı akım*, piyasaların egemenliğini ortadan kaldırmayı, ekonominin ana sektörlerini kamusallaştırmayı, hâkimiyet ilişkilerini azaltmayı, işçi kontrolündeki işletmeleri, sosyal konutları ve evrensel temel gelir düzenlemelerini destekleyerek amaçlar.

3. Büyümemenin teorik çerçevesi

Büyümeme konusunun teorik temelleri özellikle 2000’li yıllarda atılmaya başlanmıştır ve bu temeller üzerinde yükselen tartışmalar günümüzde giderek derinleşmektedir. Büyümemenin temel ilkelerini tanımlayan farklı çalışmalar bulunmakla birlikte, son yıllarda literatürde en çok ses getiren ve büyümeme fikrinin popüler kültürde de yer almasını sağlayan araştırmacılardan biri Giorgos Kallis’tir. Kallis, 2017 tarihli çalışmasında ekonomiyle ilgili karakteristik fikirleri özetleyen altı "temel ilke" tanımlar. Kallis’in bu kategorizasyonu önemlidir; zira mevcut iktisadi düzeni eleştiren büyümemenin ilkelerini tanımlamadan önce “ekonomi” kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir.

3.1 Ekonomi nedir?

a. *Ekonomi bir yapıdır* (Latouche, 2005):

Latouche’a göre "ekonomi" kavramı, doğal olarak var olan bir sistem değil, insan tarafından yaratılmış bir yapıdır. Bu bakış açısı, ekonominin sabit veya değişmez bir varlık olmadığını, insan düşüncesi, tasarımı ve örgütlenmesinin bir ürünü olduğunu öne sürer. Ekonomi; kaynakları, üretimi, dağıtımını ve tüketimi yönetmek için toplumlar tarafından geliştirilen bir çerçevedir.

Ekonomiyi bir “icat” olarak görmek, yapısının, kurallarının ve işleyişinin önceden belirlenmiş veya doğal olarak var olan bir şey olmadığını; insan kararları, toplumsal ihtiyaçlar ve kültürel bağlamlar tarafından şekillendirildiğini vurgular. Bu bakış açısı, ekonomik sistemlerin eleştirel bir şekilde incelenmesine olanak tanır; insan tercihleri, değerleri ve önceliklerine dayalı olarak alternatif yaklaşımların veya modellerin geliştirilebileceğini, değiştirilebileceğini veya yeniden yapılandırılabilirliğini önerir. Bu da iktisadi sistemleri sorgulamak ve toplumsal hedefler ve değerlerle daha uyumlu şekillerde yeniden hayal etmenin önünü açar.

b. *Ekonomi temelde politiktir* (Polanyi, 2001 [1944]; Castoriadis, 2007):

Ekonomik sistemler temel olarak siyasi güçler, kararlar ve ideolojilerle iç içe geçmiş ve etkilenmiştir. Hem Polanyi hem de Castoriadis, ekonomilerin siyasetten bağımsız veya ayrı olmadığını vurgular; bunun yerine, derinlemesine siyasi yapıların ve karar alma süreçlerinin içinde gömülü olduklarını belirtirler.

Polanyi (2001 [1944]), “Büyük Dönüşüm” adlı eserinde ekonomik faaliyetlerin, piyasaların ve ticaretin izole bir şekilde var olmadığını, aksine toplumsal ve siyasi sistemlerle karmaşık bir şekilde bağlantılı olduğunu savunmuş, piyasaların ve ekonomik faaliyetlerin siyasi kurumlar ve politikalar tarafından şekillendirildiğini, düzenlendiğini ve hatta inşa edildiğini vurgulamıştır. Castoriadis (2007) de benzer şekilde, ekonomik yapıların ve süreçlerin esasen siyasi olduğu fikrini vurgulamıştır. Yazar, ekonomik düzenlemelerin yalnızca piyasa güçleri veya doğal yasalar tarafından belirlenmediğini;

insanların seçimlerinin, toplumsal değerlerin ve siyasi kararların bir ürünü olduğunu ileri sürmüş ve ekonomilerin işleyişi ve evriminin, toplumların içindeki ideolojilere, güç dinamiklerine ve yönetim yapılarına derinlemesine bağlı olduğunu belirtmiştir.

Genel olarak, bu bakış açısı, ekonomik ve siyasi alanların ayrılmaz olduğunu vurgular; ekonomik sistemlerin nötr veya yalnızca işlevsel varlıklar olmadığını, bunun yerine siyasi ideolojiler, politikalar ve toplumsal değerler tarafından şekillendirildiğini ve etkilendiğini gösterir.

c. *Ekonomi materyal temellidir* (Georgescu-Roegen, 1971)

Ekonominin işleyişi ve varoluşu temel olarak somut ve fiziksel kaynaklara dayanır. Georgescu-Roegen'in çalışmasında ifade ettiği perspektif, ekonomik faaliyetlerin, üretim süreçlerinin ve zenginlik yaratımının; hammadde, enerji ve doğal girdiler gibi materyal kaynakların mevcudiyeti ve doğası tarafından belirlendiğini ve sınırlı olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, materyal kaynakların sınırlı doğası ve potansiyel sınırlamaları ekonominin sürekli genişleyememesine yol açacaktır.

Bu bakış açısı, ekonomik çerçevelerde sürdürülebilirlik ve kaynak yönetiminin önemini vurgular ve ekonomi politikalarının şekillenmesinde, ekolojik sınırlamaların dikkate alınmasının gerekliliğini vurgular.

d. *Ekonomi çeşitlilik gösterir* (Gibson-Graham, 2006)

Ekonomi, tek ve monolitik bir varlık değil, tam tersine çeşitli ve farklı unsurlardan oluşan karmaşık bir sistemdir. Gibson-Graham'ın ifade ettiği bu perspektif, ekonomilerin genellikle homojen bir bütün olarak görüldüğünde çeşitli faaliyetlerin, yapıların ve ilişkilerin göz ardı edildiğini anlatmaktadır.

Ekonomideki “çeşitlilik” kavramı, bir toplum içinde bir arada var olan çok çeşitli ekonomik faaliyetleri, uygulamaları ve örgütlenme biçimlerini vurgular ve resmi piyasa yapılarının yanı sıra -veya onlardan bağımsız olarak- kayıt dışı sektörler, kooperatifler, sosyal girişimler ve alternatif ekonomik modeller gibi çeşitli ekonomik aktörlerin varlığını kabul eder. Bu bakış açısı, ekonomilerin yalnızca ana akım, piyasa odaklı faaliyetlerle tanımlanmadığını, aynı zamanda geleneksel ekonomik modellere uymayan bir dizi ekonomik ilişkiyi ve aktörleri de içerdiğini vurgular.

e. *Temel ekonomik sorun kıtlık değil, artık üzerinedir* (Bataille, 1988)

Bataille'in çalışmasında belirttiği perspektif, ekonomide kıtlığın temel bir fikir olmasına karşın, asıl önemli olanın temel ihtiyaçların ötesindeki fazla veya artık olduğunu ifade eder. Bataille, toplumların genellikle kıtlıkla mücadeleleyi önceliklendirdiğini, temel ihtiyaçları karşılamayı ve eksiklikleri gidermeyi amaçladıklarını; ancak, temel ihtiyaçları karşıladıktan sonra kalan artığın ekonomik dinamikleri anlamak açısından eşit derecede önemli olduğunu öne sürer ve toplumların fazla kaynakları, enerjiyi veya serveti nasıl işlediğinin, davranışlarının, kültürel ifadelerini ve toplumsal yapılarını önemli ölçüde şekillendirdiğini iddia eder.

Bu bakış açısı, iktisadi düşüncenin, artığın önemini vurgulayarak yeniden değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Zira artık kaynakların yönetimi, dağıtımı ve kullanımı, ekonomik sistemlerin ve toplumsal dinamiklerin şekillendirilmesinde kilit bir rol oynar.

f. *Ekonomik değişim, birlikte evrim sürecidir* (Kallis ve Norgaard, 2010)

Bu kavram, ekonomik değişimin, çeşitli bağlantılı sistemlerin eşzamanlı evrimi tarafından karmaşık bir şekilde şekillendirildiğini ifade eder. Kallis ve Norgaard'ın çalışması, ekonomik sistemlerin; toplumsal, çevresel, teknolojik ve kurumsal sistemlerle birlikte evrildiğini anlatır. Bu birlikte evrim sürecinde, ekonomik dinamikler daha geniş çevresel değişimlerle iç içe geçmiş ve etkilenmiştir. Toplumsal değerler, teknolojik ilerlemeler, çevresel koşullar ve kurumsal yapılar, ekonomik davranışları, politikaları ve yapıları şekillendirmede önemli roller oynamaktadır.

Kısacası, ekonomik evrim, doğrusal veya bağımsız bir süreç değil, farklı sistemler arasındaki etkileşimler ve geri bildirim döngüleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı, ekonomik ilerlemenin ve dönüşümlerin yalnızca içsel ekonomik mekanizmalar tarafından değil, dış faktörlerle de derinlemesine ilişkili olduğunu vurgular ve ekonomik gelişmeyi analiz ederken çeşitli sistemler arasındaki bağımlılıkları göz önünde bulundurma gerekliliğini vurgular.

3.2 Büyümemenin ilkeleri

Ekonominin ne olduğuna ilişkin bu altı temel görüş, Kallis'e göre büyümeme görüşünün ontolojisini oluşturur. Bu ilkelere dayanarak Kallis (2018: 118-23), büyümeme odaklı bir toplumda ekonomik yaşamı şekillendirmesi gereken dokuz normatif ilkeyi önerir.

3.2.1. Sömürünün ortadan kaldırılması: Eşitlikçi, sınıfsız bir toplum için çaba

Kallis (2018), büyümemenin ilkesel olarak, birçok toplumsal yapıda var olan doğal eşitsizlikleri ve güç dengesizliklerini ele almaya yönelik olduğunu belirtir. Büyümemeye dayalı toplum, her bireyin kaynaklara, fırsatlara ve karar alma süreçlerine eşit erişimine olanak tanıyan daha eşitlikçi ve sınıfsız bir toplumun kurulmasını amaçlar. Odak noktası, bazı grupların veya bireylerin diğerlerinin aleyhine orantısız bir şekilde faydalandığı sistemleri veya mekanizmaları ortadan kaldırmak veya dönüştürmektir. Bu dönüşüm, eğitim, sağlık hizmetleri veya emek piyasaları gibi sosyo-ekonomik eşitsizlikleri sürdüren hiyerarşik yapıları sorgulamayı ve dönüştürmeyi içerir.

Benzer şekilde, McNally (1993: 155), sömürüyü ve sınıf eşitsizliğini ortadan kaldırmak için ekonomik sistemin temel bir yeniden yapılandırılmasını önerir ve emek piyasasının varlığının, sınıf ayrımlarını zorunlu olarak devam ettirdiğini, dolayısıyla sömürüyü ve sınıf eşitsizliğini gerçekten ortadan kaldırmak için emek piyasasının kendisinin ortadan kaldırılması gerektiğini öne sürer.

Büyümeme toplumunun eşitlikçi ve sınıfsız bir toplumsal yapı arayışı ilkesi; güç dinamiklerini yeniden yapılandırmayı, kaynakları daha adil bir şekilde yeniden dağıtmayı ve katılım ve karar alma için kapsayıcı mekanizmalar oluşturmayı içerir. Böylece, servet ve fırsat eşitsizliklerinin en aza indirildiği, daha adil ve doğru bir toplumsal düzenin hedeflendiği bir yapıya doğru ilerlenir.

3.2.2. Doğrudan demokrasi

Büyümemenin bu ilkesi, doğrudan demokrasiyi toplumsal düzenin temel bir bileşeni olarak desteklemeyi vurgular. Doğrudan demokrasi fikri, vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılımını öngörür; böylece, kendi hayatlarını etkileyen politikaların tartışılmasına, düşünülmesine ve oluşturulmasına doğrudan katılabilirler. Doğrudan demokrasi, toplumun farklı katmanlarında kurulacak olan meclis veya forumlar yoluyla işler ve bu meclisler, üretim ve yönetim alanlarındaki karar alma süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olarak işlev görür.

Doğrudan demokrasinin hem üretim hem de yönetim süreçlerine entegre edilmesiyle, daha katılımcı bir yönetim ve ekonomik düzen amaçlanır. Bireylere karar alma sürecine aktif olarak katkıda bulunabilecekleri bir platform sağlanarak, toplumdaki farklı ihtiyaç ve bakış açılarını yansıtan daha kapsayıcı ve demokratik bir çerçevenin oluşturulması hedeflenir (Asara vd., 2013)

3.2.3. Üretimin yerelleştirilmesi

Üretimin yerelleştirilmesi ilkesi, büyümeme hareketinin önemli bir unsuru olup, üretim yöntemlerinde daha yerel odaklı bir geçişi vurgular. Bu yaklaşım, küresel tedarik zincirlerine olan bağımlılığı ve bu bağımlılığın çevresel etkilerini azaltmayı, aynı zamanda toplumun dayanıklılığını ve özerkliğini artırmayı amaçlar.

Bu ilkeye göre, yerel üretim, kendi kendine yeterlilik sağlayarak daha kısa üretim-ticaret-tüketim döngüleri oluşturur ve böylece kaynak kullanımını azaltırken toplumun dayanıklılığını artırır. Bu sayede, uzun mesafeli taşımacılıktan kaynaklanan çevresel etkileri ve büyük ölçekli küresel üretim zincirlerinin aşırı kaynak tüketimini azaltmanın potansiyel faydalarına vurgu yapar. Ayrıca, yerelleştirilmiş üretim, üreticilerle tüketiciler arasında daha yakın bağlantılar kurarak üretim sürecinde şeffaflığı, hesap verebilirliği ve topluluk katılımını teşvik eder. Genel olarak, bu ilke daha sürdürülebilir ve birbirine bağlı yerel ekonomiler oluşturmayı hedefler ve verimliliği, toplumun refahını ve çevresel korumayı öncelikler haline getirir (Latouche, 2009).

3.2.4. Paylaşım ve ortak kaynakların geri kazanılması

Bu ilke, toplumun refahı için hayati öneme sahip kaynakları, ürünleri ve altyapıları geri kazanma ve ortaklaşa yönetme kavramını vurgular. Toplumun ya da insanların özel mülkiyetine tabi olmadan, bir topluluk veya toplum tarafından kolektif olarak sahip olunan ve yönetilen kaynakları ifade eden “ortaklar” (*commons*) kavramını öne çıkartır (Fournier, 2013; Euler, 2018; Perkins, 2019).

“Ortaklar”ı paylaşma ve geri kazanma fikri, özellikle sağlık, eğitim, su ve enerji gibi sektörlerde öne çıkar ve bu kritik kaynakların özelleştirilmesi veya özel mülkiyet kontrolü altında olması yerine; toplumsal varlıklar olarak görüldüğü ve kolektif olarak yönetildiği bir sistem hayal eder.

3.2.5. İlişkisel malların sağlanması

Bu ilke, kolektif tartışmaların, kamusal politikaların ve paylaşılan kaynakların, yalnızca maddi veya ekonomik yönlerle sınırlı kalmaksızın ilişkileri teşvik etmeye ve geliştirmeye yönlendirilmesini vurgular ve “ilişkisel mallar” (*relational goods*) kavramını öne çıkarır (Becchetti vd., 2008; Donati, 2019).

İlişkisel mallar, geleneksel zenginlik ölçütlerinin aksine, odak noktasını bireysel tüketimden toplumsal refaha yönlendirir. Gerçek mutluluğun sadece sahip olunan şeylerden değil, ilişkilerden ve toplumsal bağlardan geldiğini savunur. İlişkisel bir ekonomide, malların değeri yalnızca piyasa değerine dayanmaz; bağlantıların, sosyal bağların güçlendirilmesi ve bireylerin ve toplumların zenginleştirilmesiyle ilişkilidir.

Genel olarak, bu ilke, toplumsal politikaların ve kaynak tahsisinin sağlıklı ilişkilerin geliştirilmesi, duygusal refahın teşviki ve toplumsal bağların önceliklendirilmesi yönünde yeniden düzenlenmesi gerekliliğini vurgular.

3.2.6. Artığın “üretken olmayan harcamalara” aktarılması

Büyümeme, ilkesel olarak, sadece ekonomik artığın azaltılmasını değil, bu artığın hangi sektörlere harcanacağını da planlamaktadır. Sürekli ekonomik büyümeyi hedeflemek yerine, büyümeme görüşü azalan bu artığın önemli bir kısmını “üretken olmayan harcamalara” yönlendirmeyi önerir. Bu bağlamda üretken olmayan harcamalar, geleneksel ekonomik büyüme ölçütlerine katkıda bulunmazlar, ancak toplumsal refah veya çevresel sürdürülebilirlik açısından değeri olan faaliyetleri veya yatırımları içerirler.

3.2.7. Bakım işlerinin yeniden değerlendirilmesi

Bu ilke, bakım işlerinin yeniden değerlendirilmesi ve yeniden dağıtılmasına odaklanır. Geleneksel olarak, çocuk bakımı ve beslenmesi gibi işler, ekonomik faaliyetlerden ayrı düşünülmüş ve onlara harcanan emek ve zaman GSYİH içinde dikkate alınmamıştır. Büyümeme görüşü, bakım işlerine toplum içinde daha yüksek bir değer atfedilmesi gerektiğini savunur. Dengler ve Lang (2022) tarafından özetlenen feminist büyümeme yaklaşımında da olduğu gibi, genellikle kadınların üzerine yüklenen bakım sorumluluklarının dağıtılması için toplumsal normların yeniden yapılandırılması hedeflenir. Ayrıca, bakım işlerinin sadece özel alanlara veya bireysel sorumluluklara sıkıştırılmaması gerektiği vurgulanır; bunun yerine mümkün olduğunca bakımın kamu alanına taşınması ve toplumun genelinde paylaşılması gerektiği önerilir.

3.2.8. Çeşitlilik

Bu ilke, kooperatiflerin ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların üretimde merkezi bir rol oynadığı çeşitlilik odaklı bir ekonomik yapıyı hedefler. Bu ekonomik yapıda, piyasa odaklı üretimin hâlâ var olacağı ancak günümüz ekonomik sistemlerindeki gibi baskın bir rol oynamayacağı, üretimin çoğunun demokratik bir yapıda yönetilen kooperatifler tarafından gerçekleştirileceği öngörülür. Üretim, sadece kâr motivasyonu ile değil; işbirliği, kolektif karar alma ve kaynakların işçiler ve kullanıcılar arasında eşit şekilde dağıtılmasıyla şekillendirilmiştir. Bu ilke, kâr odaklı yapıların önemini azaltmayı hedefler ve kooperatif yapıların daha kapsayıcı ve demokratik bir yaklaşımı desteklediği bir çerçeve oluşturur (Cunico vd., 2022; Guttman, 2020).

3.2.9. Toprak, emek ve değerın metasızlaştırması (decommodification)

Büyümeme toplumunun Kallis (2018) tarafından kategorize edilen ilkelerinden sonuncusu, “metasızlaştırma” ya da “ticarileştirilmesinin geri alınması” (*decommodification*) hayatın çeşitli alanlarının ekonomik değerlendirme ve piyasalaştırılmasını azaltma ihtiyacını vurgular. Özellikle toprak, emek ve değer gibi temel unsurların metalaşmadan uzaklaşmasını önerir. Örneğin Stuart vd. (2019), karbon piyasalarının metasızlaştırması konusunu tartışmakta ve büyümemenin iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir araç olabileceğini öne sürmektedir. Bu ilke, yaşam alanlarının sadece piyasa mantığı, kar arayışı veya mal olarak görülmesine karşı alternatif bir yaklaşım önerir.

4. Büyümeme yaklaşımına eleştiriler

Büyümeme görüşünün gerçek hayatta uygulanabilirliği çok fazla tartışma konusudur. Yaklaşımı eleştiren pek çok araştırmacı, mevcut ekonomik ve siyasi sistemler göz önüne alındığında, büyümeme toplumuna geçişin gerçekçi olmayacağını, toplumsal yapılarında, istihdam modellerinde ve tüketici davranışlarında kökten değişiklikler gerektireceğini ve bunun pratikte başarılmasının mümkün olmadığını savunmaktadırlar. Hatta Stanford Üniversitesi’nden bir akademisyen, sosyal medya hesabında şu sözleri dile getirmiştir: “Büyümeme, gelişmiş ülkelerdeki, küresel gelir dağılımının sol kuyruğundaki milyarlarca insanın tek umudu olan büyümeden habersiz bir şekilde kapıyı arkalarından çarpan şımarık çocuklar tarafından hayal edilen, son derece burjuva bir ideolojidir.” (Lustig, 2023).

Büyümemeye gelen eleştiriler, genellikle bu yaklaşımın uygulanabilir olmadığını ve dünyanın somut siyasi ve ekonomik kısıtlamalarını göz ardı ettiğini vurgular. Ayrıca, büyümeme görüşünün vurguladığı zorluklara yönelik spesifik politika önerileri veya çözüm yolları sunmakta başarısız olduğunu iddia ederler. Avustralyalı liberal düşünce kuruluşu Centre for Independent Studies (CIS), büyümeme hakkında yayınladığı çalışmada, büyümeme uygulamasının otoriter önlemler gerektireceğini öne

sürmekte, spekülâtif olduğu, varsayımlarının kanıttan yoksun olduğu ve verimli kaynak kullanımında piyasanın rolünü göz ardı ettiği iddialarıyla büyümeme düşüncesini eleştirmektedir (Tunny, 2023). Çalışma ayrıca, büyümemenin teknolojik gelişmelerin etkisini göz ardı ettiği, dünyanın karşı karşıya olduğu tehditlere uygulanabilir çözümler sunmayan kötümser düşüncenin bir örneği olarak görmektedir (Tunny, 2023). Bazı görüşler de büyümemenin moderniteye ve bilimsel ilerlemeye karşı olduğunu iddia etmekte ve onu romantik ve nostaljik bir kavram olarak nitelendirmektedir.

Bu bakış açısı, ekonomik büyümenin azalmasının teknolojik ilerlemeyi engelleyebileceğini, iklim değişikliği ve yoksulluk gibi acil küresel sorunlara çözüm bulmada sınırlamalar getirebileceğini iddia eder. Eleştirmenler, bu karmaşık konuları ele alan araştırma çabalarını finanse etmek için sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerekliliğini vurgularlar. Ayrıca, eleştirmenler büyümemenin istihdam ve geçim üzerindeki etkisinden endişelerini dile getirirler. Özellikle büyüme odaklı endüstrilerde ciddi bir ekonomik faaliyet azalması iş kayıplarına ve ekonomik istikrarsızlığa yol açabileceği, bunun da sosyal eşitsizlikleri artırıp savunmasız topluluklar için mali zorluklar yaratabileceği öne sürülmektedir.

Benzer bir şekilde, Naude (2023), büyümeme hareketinin sadece kısa vadeye odaklandığını vurgulayarak, bunun insan uygarlığının nispeten genç yaşı ve gelecekteki büyük büyüme potansiyeli ile tezat oluşturduğunu, bunun yerine insanlığın uzun vadede hayatta kalmasını ve potansiyel refahını artırabilmesi için teknolojik gelişmeye dayalı bir yaklaşımın öne çıkarılması gerektiğini savunmaktadır.

Milanovic (2017), gelirin yeniden dağıtılması konusundaki büyümeme prensiplerinin pratikte zorluklarını belirtirken, bu tür bir gelir eşitliğine siyasi açıdan ulaşmanın zor olduğunu ifade etmektedir. Milanovic, bu kadar radikal bir yol yerine, emisyon yoğun malları vergilendirmek, çevresel kaygıları ele almak ve yeni teknolojilerden yararlanmak gibi alternatif stratejiler önerir.

Büyümeme yaklaşımı, kaynak kıtlığı ile mücadele kapasitesini ve dünya nüfusunun artan ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini sorgulayan eleştirilerle de karşı karşıyadır. Tüketimi azaltma vurgusu, özellikle az gelişmiş bölgelerde gıda, su ve enerji gibi temel kaynaklara erişimi yetersiz bırakabilir. Aynı zamanda, ekonomik üretimde bilinçli bir azalma, büyümeye dayalı sektörlerde iş kayıplarına ve hane gelirlerinde düşüşlere yol açabilir. Bu durum, eşitsizlikleri artırabilir ve sosyal adalet ve refah hedeflerine ters düşebilir.

Büyümeme görüşü, bazı Marksist iktisatçı ve siyaset bilimciler tarafından da ekonomideki sınıf mücadelesini göz ardı ettiği iddiasıyla eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, ekonomik büyümenin azalmasının kamusal katılımı azaltabileceğini ve emekçilerin siyasi etkisini zayıflatabileceğini öne sürerler. Parrique (2019: 425)'e göre büyümeme görüşüne getirilen Marksist eleştiriler dört ana noktadan oluşur: i) Odak noktasının sapması (sermaye yerine ekonomik büyüme); ii) sınıf mücadelesinin dikkate alınmaması; iii) büyümemenin alternatif bir toplum oluşturma konusundaki eksikliği ve

iv) işçi-kapitalist güç dinamiklerini göz ardı etmesi. Örneğin, büyümeme yaklaşımını yeterli bir emperyalizm teorisinden yoksun olmakla ve en zengin uluslarla en yoksulları birbirinden ayıran büyük eşitsizlik uçurumunu ele almamakla eleştiren Foster (2011), ekonomik büyümenin ekolojik bozulmayı tetiklediğini kabul etmekte, ancak yalnızca büyüme merkezli bir toplumu tersine çevirmeye odaklanmanın tarihsel bağlamı gözden kaçırdığını ve sosyal bilimi göz ardı ettiğini vurgulamaktadır. Foster, (2011: 32) büyümeme görüşünün, ekolojik anlamda ne kadar değerli olursa olsun, ancak sermaye birikiminin eleştirisinin ve sürdürülebilir, eşitlikçi, komünal bir düzene geçişin bir parçası olduğunda gerçek bir anlam kazanabileceğini ifade etmiştir.

Kısacası, büyümemeye yönelik eleştiriler, genel olarak, siyasi ve ekonomik bir proje olarak büyümeme görüşünün uygulanabilirliği ve arzu edilebilirliğine ilişkin farklı ideolojik ve pratik kaygıları yansıtmaktadır. Neoliberal eleştiriler, büyümemenin ekonomik ilerlemeyi engelleyebileceğini, büyümenin azalmasıyla ortaya çıkan iş kayıplarının sosyal refahı azaltabileceğini söyleyerek küresel kapitalist sistem içinde büyümeme politikalarının uygulanabilirliğini sorgulamaktadır. Marksist eleştiriler ise, büyümemenin büyüme odaklı kapitalist çerçevenin eleştirisine rağmen, sömürü ve eşitsizliğin yapısal köklerini yeterince ele almadığını, toplumsal ilişkilerin kapsamlı bir yeniden yapılanmasının olmaması durumunda, yalnızca büyümeyi azaltmaya odaklanmanın altta yatan sistemsel sorunları çözmede başarısız olabileceğini öne sürmektedirler. Ayrıca, büyümemenin yoksulluğun ortadan kaldırılması ve iklim değişikliği gibi acil küresel sorunları nasıl etkili bir şekilde ele alabileceği konusunda endişeler mevcuttur. Tüm bu eleştiriler, büyümeme paradigmasının karmaşıklığını ve çok yönlü zorluklarını vurgulayarak hem ekonomik hem de toplumsal dönüşümlerin ele alınması için daha ayrıntılı ve kapsamlı yaklaşımlara ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır.

5. Büyümeme ekonomisine ilişkin vaka örnekleri

Büyümenin azaltılması odaklı bir ekonomiye geçiş, ekonomik ve toplumsal sistemlerin kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılmasını gerektirecektir. Yukarıda sayılan büyümeme ilkelerinin uygulanmasının çok yönlü bir yaklaşım içerdiği barizdir. Bu nedenle, dünyanın farklı bölgelerinden tarihsel ve güncel örnekler, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için büyümeme stratejilerinin nasıl uygulanabileceğine ilişkin bazı ipuçları verebilir. Kuşkusuz, bu örneklerin tamamına yakını küçük ölçeklidir ve kendiliğinden ortaya çıkmıştır, yani kuruluş aşamasında bir büyümeme toplumu uygulaması olma amacı taşımamakta, ancak tamamen ya da kısmen büyümeme ilkeleri ile uyumlu bir şekilde işlemektedirler.

Örneğin Cattaneo ve Gavalda (2010), Barselona'nın Collserola tepelerinde yarı otonom, küçük ölçekli, kolektif ekonomik sistemleri ve kırsal-kentsel ("*rurban*") olarak adlandırdığı yapıları büyümemeye yönelik pratik uygulamalar olarak tanımlamıştır.

Benzer bir şekilde Costa (2015), İsveç-Kalmar'daki “*ekoköy*”leri incelediği çalışmasında, *ekoköy*lerin büyümeme vizyonuyla uyumlu olduğunu ortaya koymakta ve bu *ekoköy* uygulamalarının insan ve çevre refahını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. Bu *ekoköy*ler, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayanarak, sürdürülebilir tarım uygulayarak ve döngüsel bir ekonomiyi teşvik ederek çevresel etkiyi en aza indirecek şekilde tasarlanmıştır ve orada yaşayanlar güçlü bir topluluk ve karşılıklı destek duygusu içinde daha basit ve daha sürdürülebilir bir yaşam tarzı yaşamaya teşvik edilmektedirler.

Collserola ve Kalmar'dan daha büyük ölçekli bir örnek olarak, ekonomik kriz ve iflas sonrası dönüşen Detroit gösterilebilir. Schindler (2016), Detroit'in 2013 yılındaki iflasının ardından, ekonomik büyümeye öncelik veren “büyüme makinesi” politikalarına odaklanan bir siyasi ortamdan, büyümeme kavramı ile uyumlu bir politika benimsemeye doğru evrimini özetler. Schindler (2016)'e göre kentin iflası bir katalizör görevi görmüş, önceliklerin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmış, ekonomik çeşitliliğin önemini vurgulamış ve yenilikçi arazi kullanım uygulamalarını teşvik etmiştir. Schindler'in analizi, Detroit'in mali krizinin, büyüme merkezli bir yaklaşımdan sürdürülebilirlik ve dengeli kentsel gelişim ilkelerini benimseyen bir yaklaşıma geçerek politikaların yeniden tasarlanmasına nasıl yol açabileceğinin altını çizmektedir.

Bu ve buna benzer örneklerin incelenmesi, büyümeme ilkelerinin uygulanabilirliği ve hem toplum hem de çevre için potansiyel faydaları hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Ancak büyümemeye yönelik girişimlerinin uygulanmasının çok sayıda zorluk ve engelle birlikte geldiğini belirtmek önemlidir.

6. Sonuç yerine

“Büyümeme” kavramı, özellikle son yirmi yılda iklim değişikliği kaynaklı ekonomik ve sosyal sorunların artması ve buna bağlı olarak mevcut iktisadi düzenin sürdürülebilirliğinin sorgulanır hale gelmesiyle siyasi ve akademik tartışmalarda öne çıkan bir tema haline gelmiştir. Bu çalışma, büyümemenin tanımını, tarihsel kökenlerini, farklı bakış açılarını, teorik dayanaklarını, eleştirilerini ve ilgili vaka çalışmalarını içeren bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır.

Büyümeme görüşünün teorik temelleri ve ilkeleri, geleneksel büyüme ve ekonomik kalkınma kavramlarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmemize olanak tanımaktadır. Bu kavram, farklı iktisadi görüşlerden gelen yoğun eleştirilere rağmen, hâkim büyüme odaklı paradigmanın alternatifi olarak ilgi görmeye başlamıştır. Büyümemeyi çevreleyen farklı bakış açılarının incelenmesi ve bu söylemin çeşitliliğinin ortaya çıkartılması, makro iktisat ve büyüme iktisadı disiplinlerinde zengin ve dinamik bir çalışma alanı oluşturulmasına olanak tanıyacaktır.

Büyümeme kavramına yöneltilen eleştiriler, uygulanabilir olmadığı iddiasından sosyal sonuçlarına ilişkin endişelere kadar, liberallerden Marksist iktisatçılara uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır ve bu eleştiriler böyle bir paradigma değişikliğinin karmaşıklığını, hatta olanaksızlığını vurgular. Ancak, çevresel zorluklar ve yaklaşan ekolojik çöküş, büyümeme gibi alternatif modellerin dikkate alınmasını gerektirir. Kontrolsüz ekonomik büyümenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin akademik literatür ve siyasi söylemler giderek artarken, büyümeme, kayda değer bir bakış açısı olarak ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak, büyümeme görüşü, iddialı, idealist, hatta ütöpik bir vizyon olarak algılansa da akademik çevrelerdeki yankısı, mevcut kalkınma modellerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliğinin giderek daha fazla kabul gördüğünü göstermektedir. Şüphesiz ki, karşı karşıya kaldığımız büyük ekolojik sorunlar, alternatif paradigmalara kapsamlı bir şekilde incelenmesini gerektirir ve büyümeme kavramı, bu söylem çerçevesinde önemli bir bakış açısı olarak ortaya çıkmaktadır. Büyümeme üzerine akademik tartışmalar devam ederken, bu kavramın sadece teorik bir spekülasyon olmanın ötesine geçerek, sürdürülebilirlik anlayışımızı ve sosyoekonomik sistemlerin gelecekteki yörüngesini şekillendiren giderek daha etkili bir güç haline geldiği açıkça görülmektedir.

Kaynakça

- Asara, V., Profumi, E., & Kallis, G. (2013). Degrowth, democracy and autonomy. *Environmental Values*, 22(2), 217-239.
- Bataille, G. (1988). *The accursed share: An essay on general economy*, Zone Books
- Becchetti, L., Pelloni, A., & Rossetti, F. (2008). Relational goods, sociability, and happiness. *Kyklos*, 61(3), 343-363.
- Castoriadis, C. (2007). The "Rationality" of Capitalism. *Figures of the thinkable*. Stanford University Press içinde.
- Cattaneo, C., & Gavalda, M. (2010). The experience of rurban squats in Collserola, Barcelona: what kind of degrowth?. *Journal of Cleaner Production*, 18(6), 581-589.
- Costa, S. (2015). Practical approach towards degrowth transition: a case study of an emerging ecovillage in Kalmar, Sweden. *Master thesis series in environmental studies and sustainability science*.
- Cunico, G., Deuten, S., & Huang, I. C. (2022). Understanding the organisational dynamics and ethos of local degrowth cooperatives. *Climate Action*, 1(1), 11.
- D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (Eds.). (2014). *Degrowth: A vocabulary for a new era*. Routledge.
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., & Martinez-Alier, J. (2013). What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. *Environmental Values*, 22(2), 191-215.
- Dengler, C., & Lang, M. (2022). Commoning care: Feminist degrowth visions for a socio-ecological transformation. *Feminist Economics*, 28(1), 1-28.
- Donati, P. (2019). Discovering the relational goods: their nature, genesis and effects. *International Review of Sociology*, 29(2), 238-259.
- Euler, J. (2018). Conceptualizing the commons: Moving beyond the goods-based definition by introducing the social practices of commoning as vital determinant. *Ecological Economics*, 143, 10-16.
- Foster, J. B. (2011). Capitalism and degrowth- An impossibility theorem. *Monthly Review*, 62(8), 26.
- Fournier, V. (2013). Commoning: on the social organisation of the commons. *Management*, 16(4), 433-453.
- Georgescu-Roegen, N. (1971). *The entropy law and the economic process*. Harvard University Press.
- Gibson-Graham, J. K. (2006). *The end of capitalism (as we knew it): A feminist critique of political economy*. University of Minnesota Press.
- Gorz, A. (1972). La Décroissance. In Proceedings of the public debate on 'Ecologie et Révolution' organized by the Club du Nouvel Observateur. *Nouvel Observateur*, 397(19).

- Guttman, A. (2021). Commons and cooperatives: A new governance of collective action. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 92(1), 33-53.
- Hickel, J., Kallis, G., Jackson, T., O'Neill, D. W., Schor, J. B., Steinberger, J. K., Victor, P. A., & Ürge-Vorsatz, D. (2022). Degrowth can work — here's how science can help. *Nature*. <https://www.nature.com/articles/d41586-022-04412-x>
- Kallis, G. (2017). Economics Without Growth. In M. Castells (Ed.), *Another economy is possible: Culture and economy in a time of crisis* (pp. 34-55). Polity Press.
- Kallis, G. (2018). *Degrowth*. Agenda Publishing.
- Kallis, G., & Norgaard, R. B. (2010). Coevolutionary ecological economics. *Ecological Economics*, 69(4), 690-699.
- Latouche, S. (2005). *L'invention de l'économie*. Albin Michel.
- Latouche, S. (2009). *Farewell to growth*. Polity Press.
- Lustig, H. [@HannoLustig]. (2023). De-growth is the ultimate bourgeois ideology... X, <https://twitter.com/HannoLustig/status/1741223978956730778>
- McNally, D. (1993). *Against the market: Political economy, market socialism and the Marxist critique*. Verso.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth*. The Club of Rome.
- Milanovic, M. (2017). The illusion of “degrowth” in a poor and unequal world, <https://glineq.blogspot.com/2017/11/the-illusion-of-degrowth-in-poor-and.html>
- Naudé, W. (2023). *We already live in a degrowth world, and we do not like it*. IZA Discussion Paper No. 16191. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4467952>
- Parrique, T. (2019). *The political economy of degrowth* (Doktora tezi, Université Clermont Auvergne). <https://www.theses.fr/2019CLFAD003>
- Perkins, P. E. E. (2019). Climate justice, commons, and degrowth. *Ecological Economics*, 160, 183-190.
- Polanyi, K. (2001 [1944]). *The great transformation*. Beacon Press.
- Schindler, S. (2016). Detroit after bankruptcy: A case of degrowth machine politics. *Urban Studies*, 53(4), 818-836.
- Schmelzer, M., Vetter, A., & Vansintjan, A. (2022). *The future is degrowth: A guide to a world beyond capitalism*. Verso Books.
- Silence (2002) La décroissance, no. 208.
- Stuart, D., Gunderson, R., & Petersen, B. (2019). Climate change and the Polanyian counter-movement: Carbon markets or degrowth?. *New Political Economy*, 24(1), 89-102.
- Tunny, G. (2023). *Debunking degrowth*. Centre for Independent Studies. Australia. <https://policycommons.net/artifacts/10786429/debunking-degrowth/11664334/>
- Weiss, M., & Cattaneo, C. (2017). Degrowth—taking stock and reviewing an emerging academic paradigm. *Ecological Economics*, 137, 220-230.

BEYANLAR:

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları: Tek yazarlıdır.

Çıkar Beyanı: Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma Desteği: Yok

Etik Kurul Onayı Bilgileri: Makalede açıklanan araştırmada insan denekleri kullanılmadığı için etik kurul onayı alınmamıştır.
